

Jak pomóc dziecku ze środowiska wielokulturowego w adaptacji do nauki w polskich warunkach szkolnych

Podstawowe pojęcia związane z wielojęzycznością i różnorodnością kulturową

Procesy integracyjne, nie tylko ekonomiczne, ale również polityczne i kulturowe, które rozpoczęły się w Unii Europejskiej prowadzą do utworzenia jednej wielkiej przestrzeni interakcyjnej. W przestrzeni tej będą zanurzone obszary, które do tej pory egzystowały w pewnej funkcjonalnej jednojęzyczności i jednokulturowości.

W dokumencie Unii Europejskiej z roku 2002, zatytułowanym Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenie – wspólne cele do roku 2010, podstawowe cele europejskich systemów edukacji nakierowano na otwartość środowiska edukacyjnego, zapewnienie równości szans, rozwijanie mobilności, wzmacnianie współpracy europejskiej. Tak konstruowane systemy edukacyjne powinny uwzględniać potrzeby edukacyjne cudzoziemców.

Pierwszą barierą dla dzieci pochodzących z innych kręgów kulturowych jest nieznajomość lub słaba znajomość języka kraju, w którym się znalazły. Najczęściej cudzoziemcy w swoim domu mówią w języku ojczystym. Jeśli ich rodzice nie znają języka kraju, do którego imigrowali, nie są w stanie pomóc swoim dzieciom w nauce. Pośród czynników mających duży wpływ na szkolne osiągnięcia dzieci imigrantów są: wsparcie rodziców, szkoły, rówieśników, społeczny i edukacyjny status rodziny, wiek dziecka, itd. Imigranci, którzy przyjeżdżają do danego kraju, przechodzą zazwyczaj tzw. **szok kulturowy**. Jest to stan emocjonalnego zaburzenia, „stresu akulturacyjnego” związanego z przybyciem do odmiennego, często nieznanego środowiska kulturowego i społecznego. Szok kulturowy manifestuje się trudnością w „odnalezieniu się” w nowym środowisku. Pojawia się konflikt kultur, norm, tych przeniesionych z kraju pochodzenia z tymi, z którymi cudzoziemiec spotyka się na co dzień w kraju przyjmującym. To konflikt na poziomie jednostki, który dotyczy różnych sytuacji w życiu codziennym i komunikacji interpersonalnej. Według Kalervo Oberg, autora koncepcji szoku kulturowego, w zmniejszeniu lub neutralizowaniu działań szoku kulturowego kluczową rolę odgrywa nauczanie się języka kraju przyjmującego oraz otwarte, przyjazne kontakty z ludźmi.

Czynniki utrudniające adaptację związane z wielokulturowością:

- ✓ bariera językowa,
- ✓ izolacja w grupie rówieśniczej,
- ✓ trudności w akceptacji odmienności (obustronne),
- ✓ niedostateczne przygotowanie nauczycieli i szkół do edukacji dzieci cudzoziemskich,
- ✓ brak informacji, niedostateczna wiedza na temat potrzeb dzieci imigrantów,
- ✓ nieznajomość języka, którym posługują się inne dzieci,
- ✓ niewystarczająca znajomość innych tradycji, obyczajów.
- ✓ trudności z nawiązaniem kontaktu emocjonalnego z tymi dziećmi,
- ✓ jednakowe podejście do każdego dziecka cudzoziemca, niezależnie od pochodzenia,
- ✓ trudne relacje z rodzicami dzieci z powodu stereotypów i bariery językowej,
- ✓ niskie aspiracje edukacyjne uczniów imigrantów oraz trudności w nauce,

mgr Ewa Pleśniar- psycholog

- ✓ trudności w przygotowaniu materiałów edukacyjnych dla dzieci imigrantów, w organizowaniu egzaminów, itp.

Odpowiednie przygotowanie nauczycieli do pracy w klasach wielokulturowych staje się niezbędnym warunkiem umożliwienia integracji ucznia cudzoziemskiego z nowym środowiskiem szkolnym.

Rada Europy w Deklaracji Ateńskiej z roku 2003 podkreśla znaczenie międzykulturowej kompetencji nauczyciela. Nowoczesny pedagog powinien umieć wchodzić w różne role niezbędne z punktu widzenia realizacji edukacji międzykulturowej - mediatora, doradcy, partnera i menadżera zasobów ludzkich. Deklaracja Ateńska rekomenduje niezbędne podejścia oraz konkretne techniki ułatwiające realizację zajęć zorientowanych międzykulturowo. Takie nauczanie powinno się koncentrować na zagadnieniach „uczenia się w grupie” i „uczenia się opartego na współpracy”. Powyższe założenia – czytamy w Deklaracji Ateńskiej - powinny się materializować w programach nauczania takich przedmiotów, jak historia, wiedza o społeczeństwie i języki obce.

Polskie regulacje prawne umożliwiają edukację dzieci cudzoziemskich, dzieci mniejszości narodowych oraz dzieci pracowników migrujących. Dokumenty prawne podkreślają wolność zachowania kultury, języka, obyczajów, prawa do nauki języka mniejszości, możliwość tworzenia własnych instytucji edukacyjnych oraz zakaz dyskryminacji.

Adaptacja, akulturacja i szok kulturowy w ujęciu psychologicznym

Ruchy migracyjne, wędrówki własne czy tzw. napływ obcych nasilają się współcześnie, również w naszym kraju. W polskich szkołach jest coraz więcej dzieci pochodzących z grup osób migrujących. Borykają się oni z różnymi problemami natury społecznej, psychologicznej i kulturowej. Często uczniowie cudzoziemscy funkcjonują na zderzeniu dwóch odległych kultur – polskiej w szkole i na ulicy oraz kultury kraju rodzinnego w domu. Im bardziej odległe te dwie kultury, tym większych trudności adaptacyjnych można się spodziewać.

Analizując zjawiska migracji, przemieszczania się własnego oraz przybywania innych do naszego kręgu kulturowego, ocieramy się o takie pojęcia jak akulturacja, adaptacja, szok kulturowy, czy wreszcie niezbyt popularna dziś asymilacja. Są to zagadnienia z pogranicza antropologii, psychologii społecznej i osobowości oraz psychologii międzykulturowej, opisujące takie problemy jak stosunki międzygrupowe, tożsamość społeczna, autostereotyp i stereotypy innych grup społecznych i kulturowych, wpływ społeczny, czy wreszcie stres.

Proces akulturacji jest wypadkową działania takich czynników jak dotychczasowy status, wcześniejsze związki z krajem osiedlenia, okoliczności podjęcia decyzji o przyjeździe lub pozostaniu, status pobytu, sytuacja materialna w Polsce, wsparcie środowiska, cechy osobowości sprzyjające akulturacji, cechy osobowości utrudniające akulturację, dopasowanie psychologiczne wobec kultury polskiej oraz umiejętność radzenia sobie z trudnościami.

Problematyka akulturacji w kontekście psychologicznym odnosi się do procesów jednostkowych: poznawczego, emocjonalnego oraz uczenia się nowych zachowań i adaptacji do nowego środowiska. Do akulturacji odnoszą się teorie stresu i radzenia sobie, teorie uczenia się kulturowego oraz teorie tożsamości społecznej. Szok kulturowy oraz stres akulturacyjny są opisywane przez różnych teoretyków zajmujących się stresem

mgr Ewa Pleśniar- psycholog

psychologicznym, którzy uznają, że wchodzenie w kontakt z inną kulturą jest źródłem dramatycznych często doświadczeń.

W teoriach uczenia się kulturowego znajdujemy odniesienia do początkowych deficytów oraz problemu nabywania kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w nowej rzeczywistości. Przykładem jest tu stopień znajomości języka drugiego przez osobę nowo przybyłą.

Etapy kształtowania tożsamości dziecka z grupy mniejszościowej

- **Etap pierwszy**- nabywanie tożsamości rodzinnej, opanowanie języka rodzimego, identyfikacja kultury i wartości rodzinnych.
- **Etap drugi** - nabywanie tożsamości lokalnej, identyfikowanie się ze społecznością lokalną. Dziecko będące na tym etapie dostrzega, że nie wszyscy sąsiedzi posługują się jego językiem i nie wszyscy zachowują się tak samo jak jego rodzina. Zauważa też różnice między sobą a rówieśnikami.
- **Etap trzeci** charakteryzuje się świadomym poszukiwaniem kontaktu z osobami dorosłymi i rówieśnikami ze swojej grupy kulturowej, poznawaniem języka, religii, obyczajów, norm i tradycji.
- **Etap czwarty** rozwoju tożsamości kulturowej to wchodzenie w rozszczerzoną tożsamość autonomiczną. Jerzy Nikitorowicz podaje kilka możliwych scenariuszy dla tego etapu. Są to: izolacja, etnocentryzm (zamknięcie się w kręgu własnej grupy kulturowej, a w konsekwencji kształtowanie uprzedzeń wobec innych, budowanie nieufności); akomodacja (tolerancja, wzajemne ustępstwa, obustronne korzyści z relacji); reorientacja (przeżywanie sprzeczności między wartościami jednostki i normami grupy mniejszościowej, z której dziecko pochodzi).

Ważne jest aby zapewnić dzieciom, które adaptują się do nowych warunków wsparcia językowego w języku używanym np. w szkole, do której uczęszczają, aby zminimalizować koszty związane z niedostosowaniem do poziomu językowego rówieśników polskojęzycznych. Należy więc rozwijać kompetencje językowe oraz znajomość języka polskiego. Najlepszym sposobem na wspieranie uczenia się przez dziecko języka polskiego są nie tylko lekcje, ale również dostarczanie dziecku bogatego naturalnego środowiska językowego. Pomocne w tym zakresie mogą być zajęcia na świetlicy i zabawa z innymi dziećmi.